

**MJESTO I ULOGA JAVNIH UNIVERZITETA
U BOSNI I HERCEGOVINI:
MEĐUIGRA IZMEĐU UNIVERZALNOG I PARTIKULARNOG¹**

**PLACE AND ROLE OF PUBLIC UNIVERSITIES IN
BOSNIA AND HERZEGOVINA -
INTERPLAY BETWEEN UNIVERSALITY AND
PARTICULARITY²**

Sažetak

U radu se pokušalo ukazati na mjesto i ulogu javnih univerziteta u BiH uhvaćenih u međuiigru između zova ka univerzalnosti, čiji su ključni indikatori sloboda, autonomija, kritička svijest, i partikularnosti, čiji su glavni indikatori parohijalnost, izolovanost i različiti oblici „nadziranja i kažnjavanja” da bi se odbranila određena župna kultura.

Ključne riječi: javni univerziteti, sloboda, autonomija, partikularnost, parohijalnost, Bosna i Hercegovina

Summary

This work is trying to point out the place and role of public universities in B&H, which are caught in an interplay between universality whose main indicators are freedom, autonomy, and critical conscience; and, particularity whose main indicators are parochialism, isolation, and different forms of “control and punishment” in the service of protecting specific parochial culture.

Keywords: public universities, freedom, autonomy, particularity, parochialism, Bosnia and Herzegovina

¹ Izneseni stavovi se uglavnom tiču tzv. društveno-humanističkih fakulteta, s napomenom da razdaljina između seciranja žaba i seciranja čovjeka nije toliko velika, imajuću i vidu pomodarski zov ka interdisciplinarnosti.

² The positions presented here are mainly dealing with the Faculties of Social and Humanities orientation. One should keep in his mind that there is no huge difference between dissecting a frog and a human, especially in regard to the latest fad for interdisciplinary.

O ovoj teškoj i preteškoj temi se ne može progovoriti bez nekoliko pitanja. Da li javni univerzitet može imati svoje „mjesto”, spacijalni omeđeni partikularitet ako je njegova uloga načelno univerzalna? S druge strane, sama univerzalnost kao opšti pojam prijete da sklizne u puki sholastički *flatus vocis* ili pak u parcijalnu i pragmatičku univerzalnost kojoj je potrebno političko posredovanje (v. Laclau, 2007: 51). Takvoj jednoj pragmatici je potreban ozvaničeni tumač da posreduje između „izobličene stvarnosti i lijepog privida” (Vlaisavljević, 2007: 29), a on je najčešće političar budući da je javni univerzitet nešto javno, šta treba „gledati”, o čemu treba raspravljati. Ili pak ispolitizovani naučni djelatnik, znali mi ili ne koja je njegova politička misija tačnije zadatak. A ponekad i zaduženi „neutralni” analitičar različitih, između ostalog, univerzitetskih zbivanja i Događaja (sa velikim D) koji parafraziraju i permutuju sam pojam onoga što smatramo događajem.

Javni univerziteti u BiH, po mom skromnom mišljenju, suočavaju se sa negacijom što vlastitog mjesta što uloge. Možemo čak reći da je riječ i o svojevrsnoj negaciji „tjelesnosti” javnih univerziteta iako su njegove zgrade, pa makar i istrošene vremenom, i dalje pompezne. Na djelu je igra onemoćavanja, da li strategijska ili ne, da se zakoči ne proizvodnja znanja, istine/a, već diskurzivnog zova za kritičko mišljenje. No, snaga univerziteta leži u tome što njegovi izvanjski društveni rituali, u žižekovskom duhu (re)interpretacije Lakana, nikad ne mogu da „prikažu” njegovo skriveno jezgro, jer svaki subjekt nije ništa drugo do promašaj vlastite simbolizacije (Žižek, 2007: 121).

No, paradoksalno ili ne, negacija „tjelesnosti” – tj. mjesta koja se pretaču u uloge za one koji nemaju moć – može se javiti kao strategija omoćavanja jer nekrofilni politički sistemi upravo kontrolišu ljude preko tijela koja se bore za goli život (Blagojević, 2000: 199). A to su u BiH, između ostalog, i brojni univerzitetski djelatnici koji se takođe sa većinom bh. građanstva bore za puki opstanak i preživljavanje u nekrofilnom političkog sistema i dalje pritajene agresije. Sveopšte siromaštvo i politika svođenja na goli život pruža i šansu da se javni univerziteti ipak osvijeste, na sličan način kao što se, kako navodi Đogo, kroz siromaštvo takva šansa pruža i teologiji „kako bi se osvijestila u društvenom govoru” (Đogo, 2011: 114), jer olakšavajuća je okolnost da ovakav jedan poredak nikog ne pošteduje a ni amnestira u svom stabilnom sistemu diskreditiranja (Sarajlić, 2008: 89).

Univerziteti uživaju formalnu slobodu koja, parafrazirajući Hegela, znači takvu „slobodu” u kojoj ne postoji nikakav drugi za mene koji nisam ja sam. Kao takav/va, stalno se moram reprodukovati da bi potvrdio/la da je uživam.

Kroz slična ako ne i ista predavanja, kroz hiperprodukciju sličnih naučnih radova o kojima se i ne raspravlja jer je rad na univerzitetu dovoljno dugačak ali opet i prekratak da bismo sve blagodeti bivanja budžetskim korisnicima „potrošili” na različite rasprave, pa makar i o sebi samima. Rezultanta će biti kvaziuljuljkanost u simbiozi sa onim navodno naučno novostvorenim. Ovu uljuljkanost ćemo pak sakriti kroz različite „strastvene” vezanosti sa ovom ili onom ideologijom, sa ovom ili onom političkom strukturom, a vrijeme će se svrsishodnije potrošiti i postaćemo „javniji” i ispuniti misiju javnog univerziteta.

Javni univerzitet kao takav je stoga nužno partikulariziran. Ako ništa drugo, samim društvenim kontekstom u kojem obitava. U BiH je ova partikularnost još izraženija jer je ispresijecana brojnim isključenjima – entitetskim, kantonalnim, lokalnim, etničkim, ideološkim, politikantskim – koje idu do u beskonačnost i čine „puk svežanj razlika” u državi koja i nema jasnu obrazovnu politiku koju bi npr. otjelovilo jedinstveno ministarstvo obrazovanja. No, cilj nije promovisati nekakvu uniformnost niti akademski transcendentalizam, jer nemoguće je negirati pa i slomiti sve partikularnosti, već ih dezideologizirati i ukazati na paradoksalne oblike interakcije između njih. Na taj način bi se otkrile škrinje za nova mjesta, pa makar to bile samo niše, prostori na ivici koji nekad vrše upade „pravo u lice moći” (v. Husanović, 2000). I nove uloge, u duhu veberijanskog razmađivanja svijeta. Otvorio bi se i prostor za nastanak bh. akademske zajednice gdje bi se i naučni i disciplinarni kanoni i oruđa koristili za plodna otvorena ukrštanja i nove sinergije koje bi progovorile i o hijerarhijama i odnosima moći i demaskirale različite redukcije (Babić-Avdispahić, et al., 2013: 28, 29).

Ulozi su mali, a očekivanja nerealna kada je riječ o javnim univerzitetima. Njihova uloga se stoga nužno mora posmatrati funkcionalistički. Uloga po funkcionalističkoj teoriji služi zadovoljenju određenih potreba, pravih ili vještački proizvedenih, inače ćemo završiti u ideji odumiranja univerziteta koju ćemo i propagirati jer oni, eto, ni čemu ne „služe”. No, bez zazora možemo izdeklamovati da su prave potrebe sakrivene u naslijeđima različitih epoha. Univerzitet kao i obrazovanje uopšte je nosilac međugeneracijske razmjene temeljnih čovječanskih i društvenih vrijednosti ali i pokretač njihovog preispitivanja i prilagođavanja (Trbić, 2007: 11).

Univerzitet u BiH je takođe užljebljen u dvije fromovske dihotomije: imati ili biti. „Imati” univerzitet stvar je prestiža svake naseobine u BiH i njene parohijalne/župne kulture, jer da bi stvari istinski prisustvovala, one moraju biti imenovane pa makar paradoksalno i lokovski i svako drvo imalo svoje

ime (Živanović, 2008: 60). I dalje, potrebno je skriveno značenje onog imenovanog da bi se dokazalo da ono nije tek tako tu (ibid., 58). Tome najbolje služi „nauka” jer, kao što je primijetio Marks, kada bi pojava odgovarala istini, nauka ne bi bila ni potrebna. U kontekstu bh. društva to može biti i kvazinauka sve dok ima svoju funkcionalnu upotrebnu vrijednost, latentnu ili manifestnu. Na taj način se proizvodi lažni postmodernistički kolaž (de)centriranja, u kojem ne postoji centralni, prestižni univerzitet već mnoštvo njih budući da je bh. društvo „pluralno” multikulturalno, bogato različitostima.

Imati diplomu tako postaje nešto što se danas podrazumijeva, ali ne u svrhu „naoružavanja” znanjem već stvaranja parohijalnih prosvjetitelja koji će pravdati *status quo*. No, bivanje univerzitetom, živjeti univerzitetku (sub)kulturu, uživjeti se u ideju nauke kao poziva je izbrisano iz kolektivne memorije. Posljedice toga su jasne: degradacija same ideje univerziteta, inflacija diploma, devalvacija one vječite potrage za znanjem koja se nikad ne može ni steći a samim tim ni posjedovati, „izbacivanje” svake godine ogromne armije budućih nezaposlenih i njihova birokratizovana seoba sa univerziteta na biro za zapošljavanje, jer – kako je literarno zaključio Crnjanski – seoba ima, smrti nema.

Javni univerzitet je i svojevrzni „bordel ratnika”. Bordel u kom su fukoovski principi nadziranja i kažnjavanja dovedeni do vrhunca putem „nevidljivih” mehanizama mikrofizike moći, pogotovo kada je riječ o tzv. „lakšim” oblicima kažnjavanja koje su lokalističkog i običajnosnog tipa kao što su opomene, ukori, zadovoljštine (v. Fuko, 1997: 114). Univerzitet je i na tragu Fukoova sistema „korisnog vaspitanja”:

“Ovo, korisno vaspitanje vratiće lenjivcu volju za rad; uključice ga silom u sistem interesa u kojem se trud više isplati nego lenstvovanje; stvorice oko njega minijutarno, uprošćeno i prinudno društvo” (ibid., 118).

Univerziteti tako mora da „radi” često po nepisanim, kuloarskim uzusima. On jednostavno mora biti u bordelu prodaje znanja u zvanje. U suprotnom, slijedi mu samica, u kojoj se proizvodi ne samo *homo economicus* već i kvazireligiozna svijest (ibid, 119). Na taj način se vrši i častan povratak društveno hipostaziranom kvaziliberalnom koristoljublju, ovjenčanom vrijednostima vlastitog etnokonfesionaliziranog naciona koji ima svoj/e univerzitet/e. Ona se samo naizgled događa u osami i kvazimarksističkom otuđenju čovjeka od čovjeka, čovjeka od društva ali i rada i njegove navodne (upotrebne) vrijednosti. Da bi mislila, duša mora da bude platonovski „trudna”. A ona to može samo u samici, koja se deridijanski lažno i javno proizvodi kao „puštanje Drugog da bude”, da ima

svoje mišljenje. Onaj koji je isključen je zapravo nužno označen kao degenerisan, imajući u vidu da je ideja degeneracije nužna za samu ideju napretka (v. Zaharijević, 2010: 76).

U takvom jednom kontekstu kantovska javna upotreba uma biva unaprijed obesmišljena. Ono što preostaje je samo „ljudsko”, koje treba biti iznova „kršteno” kroz dijaloški proces (Kristić, 2014: 129). S arentovskom napomenom da ljudi u univerzalnom smislu mogu biti samo u koncentracijskom logoru, gdje se nalazimo samo zato što smo ljudi/neljudi, isključeni iz bilo kakvog pripadanja i kvazizajedničarenja (Isaac, 1996: 53). Oni koji odbacuju nacističku parolu *Meine Ehre heisst meine Treue*, gdje se vjernost lažno predočava kao saradnja, povjerenje i socijalni kapital (v. Gross, 2006: 71), pa makar imala i prefiks javnog univerziteta.

Javni univerzitet u BiH nema ni identitet ni autonomiju a samim tim ni potrebu za priznavanjem. Priznanje mu je unaprijed i primordijalno velikodušno poklonila sama etnopolitika koja, kao što primjećuje Mujkić, kroz etnički *power-sharing* ili pak saradnju kroz podizanje tenzija (Mujkić, 2010: 74) istom udahnuje prekopotrebni *Lebensraum* i Baumanovo „razmontirano zajedništvo”. No, kao što je već istaknuto, postoje i tzv. granični, ekscesni subjekti koji kroz traumu separacije u simboličkom poretku (v. Kristeva, 1982) otvaraju prostore za emancipaciju. Akademsku.

Literatura

1. Babić-Avdispahić, J., et al. (2013), *Ka transformativnom i odgovornom znanju*, Rodne studije u Bosni i Hercegovini, Centar za interdisciplinarnu studiju Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
2. Bauman, Z. (2004), *Wasted Lives*, Polity Press, Cambridge.
3. Blagojević, M. (2000), „Nevidljivo telo i moćna bestesnost: mediji u Srbiji 90-ih“. U: Arsić, B., ur., *Žene, slike, izmišljaji*, Centar za ženske studije, Beograd, str. 181–202.
4. Fuko, M. (1997), *Nadzirati i kažnjavati: Nastanak zatvora*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stanojevića, Sremski Karlovci i Novi Sad.
5. Gross, R. (2012), *Anständig geblieben. Nationalsozialistische Moral*, S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main.
6. Isaac, J. C., *A New Guarantee on Earth: Hannah Arendt on Human Dignity and the Politics of Human Rights*, *The American Political Science Review*, 90 (1), pp. 61-73.
7. Kristeva, J. (1982), *Powers of Horror. An Essay on Abjection*, Columbia University Press, New York.

8. Kristić, A. (2014), *Tiranija religijskog: Oglеди o religijskom bezbožtvu*, Rabić, Sarajevo.
9. Laclau, E. (2007), „Identitet i hegemonija: Uloga univerzalnosti u konstituiranju političke logike“. U: Butler, J., E. Laclau, S. Žižek, *Kontigencija, hegemonija, univerzalnost: Suvremene rasprave na ljevici*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, str. 49–91.
10. Mujkić, A. (2010), *Pravda i etnonacionalizam*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu – Fondacija „Heinrich Böll“, ured u Sarajevu, Sarajevo.
11. Saraljić, N. (2008), „In/dividuum mundi“, *Zeničke sveske*, br. 7/juni 2008, str. 76–102.
12. Trbić, Dž., ur. (2007), *Obrazovanje u Bosni i Hercegovini: Čemu učimo djecu? Analiza nacionalne grupe predmeta*, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo.
13. Vlaisavljević, U. (2007), *Rat kao najveći kulturni događaj: Ka semiotici etnonacionalizma*, Maunagić, Sarajevo.
14. Živanović, M. (2008), *Ribe ne plaču. Prilog fenomenologiji autizma*, Littera, Banja Luka.
15. Žižek, S. (2007), „Klasna borba ili postmodernizam? Da, molim!“. U: Butler, J., E. Laclau, S. Žižek, *Kontigencija, hegemonija, univerzalnost: Suvremene rasprave na ljevici*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, str. 93–138.